

CUVÂNT-ÎNAINTE

Meșteșugul doftoriei (Meșteșugul doftoricesc), primul tratat românesc de medicină a cărui ediție apare în urma unor eforturi remarcabile ale doamnei Lia Brad Chisacof, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, ilustrează vocația de sinteză a culturii române, în general, și a tradiției medicale românești, în special. Deși a fost precedat de câteva texte medicale mai importante, printre care *Alegerile lui Ippocrat*, una dintre calitățile principale ale *Meșteșugului* este temeritatea marilor dimensiuni. Cealaltă, desigur, este demersul finalizat care, în mod tragic am zice, nu a văzut însă lumina tiparului imediat după redactarea tratatului.

Fără îndoială, parte a Iluminismului românesc, acest manuscris care nu are nicio preocupare conștientă pentru limba folosită, dorind doar să fie pe înțelesul tuturor românilor (prin inserțiile de limbă greacă probabil și al grecofonilor care tranzitau acest spațiu), subliniază unitatea românească și aduce un repertoriu terminologic extraordinar de vast. Multe cuvinte sunt păstrate fie în limbajul popular, fie în cel științific actual.

Tratatul face proba unei impresionante erudiții științifice, de la concept la detaliu.

Prin dese referiri la Hipocrat lucrarea se înscrie în linia Iluminismului medical, mai precis într-o linie de reconsiderare a tradiției hipocratice. În articolul dedicat hipocratismului de *Enciclopedia franceză*, Hipocrat este numit *bătrân divin, părinte al medicinei sau stea polară a medicinei*. În textul *Meșteșugului Hipocrat*, al cărui nume apare de peste șaiszeci de ori, e numit *preaînțeleptul mare Ippocrat și cel mare și cel mai de vază dintre doctori*. Și mai venerat este Galen ((*Clavdie*) *Galinos* în text), amintit de peste o sută treizeci de ori, onorat cu un etern atribut de *înțelept*. În legătură cu o epidemie de ciumă de la Roma ni se spune: „Galinos mare om era și vreadnic, atuncea trebuia mai mult slujba lui, însă deaca s-au început ciuma în Roma, măcar că nu era nicidecum îndatorat, dar s-au sculat de acol și au fugit la moșia lui în Țara Grecească. Nebunie iaste să nu fugă cineva și să se dea în laturi acol unde arată vreama și mijlocul să fie lesnire de a năzui. Încă vedem de multe ori cu ochii, și mai în toate zilele, ce dobândă și ce procopseală iau cei obraznici și aruncători în primejdie, cu vitejia și îndrăzneala lor cu care rîd de cei înțelepți și cu luare aminte. Iar mai în scurt care va vrea să fugă de nevoia ciumei, întru adevăr trebuie să meargă departe, și atuncea de va și auzi degrab că au încetat, dar târziu și cu vreamă să se întoarcă, că într-alt fel nu va lua mult folos din fuga lui, mai vîrtos poartă ciuma cu sine, precum cuprind aceste doauă stihuri care le zic latinește: Haec tria tabificam tollunt, adverbia pestem. Mox, longe, tarde, cede, recede, redi”.

Se recurge la tradiția arabă, la un medic numit Vazu pentru remediul unei anumite dureri de cap și la Serapion, pe numele său adevărat Yahya ibn Sarabyun, pentru cancerul uterin.

Din repertoriul celor menționați în *Meșteșug* nu lipsește nici celebrul Avicenna (980–1037), citat în legătură cu un remediu ginecologic, cu administrarea și efectele opiumului și cu antidotul pentru mușcătura de șopârlă.

Tratatul abordează pe rând afecțiunile umane începând cu capul (capitolul I), părțile capului (capitolul II), pieptul, adică inimă și plămâni (capitolul III), stomacul și intestinale (capitolul IV), ficatul, splina și alte organe (capitolul V).

Remarcabil este segmentul dedicat ginecologiei (capitolul VI) care îl evocă pe Oribasius (în text Orivasio) (326–403), primul dintre compilatorii bizantini, medic al lui Iulian Apostatul. Principalii autori citați în acest capitol sunt Aetios din Amida (502–575) și Paul din Egina (625–640). Aetios, numit în text Aetie, a fost primul medic creștin mai cunoscut, care a studiat la vestita școală din Alexandria, fiind apoi medic de curte al împăratului bizantin Justinian I. Compilația sa numită *Tetrabiblos* era un amestec între cele mai valoroase tradiții grecești și misticismul creștin, volumul al șaisprezecelea fiind o chintesență a cunoștințelor ginecologice ale lumii greco-romane. E demn de menționat faptul că aceste cunoștințe, precum și instrumentele medicale aferente (dintre care în *Meșteșug* avem *pusula*, adică *speculum*) au rămas neschimbate mai mult de o mie de ani. Paul din Egina, numit în text *Pavel Eghinitul*, care a trăit în secolul VII d.Chr., a fost ultimul medic bizantin mai bine cunoscut. Chirurg la bază, acesta era de asemenea ginecolog și obstetrician. În mod ciudat, la acest capitol, în legătură cu semnele sarcinii este citat și Albert cel Mare, *polymath*-ul aristotelian și alchimistul devenit sfânt catolic.

Capitolul VII este dedicat în întregime frigurilor, în principiu, așadar, febrei cu diverse cauze, iar capitolul VIII se referă la afecțiunile exterioare,

Ultimul capitol (IX) este capitolul de pediatrie. Dacă în Antichitate pediatria era mai mult implicită, medicul persan Al Razi (865–925), citat în *Meșteșug* ca *Razis doftorul Barbaretos*, a fost autorul primului tratat de nosologie infantilă.

Din punct de vedere farmacologic lucrarea este caracteristică pentru Epoca Luminilor în care principiile terapiei medicamentoase erau încă în mare parte aceleași din Antichitate, justificate de sistemul celor patru umori (sângele, flegma, fierea galbenă și fierea neagră) și de patologia indusă de acestea. În acest fel medicamentele aliate cu dieta aveau ca efect esențial provocarea eliminării (prin vomitive și purgative) materiei patogene, nimic altceva decât umoarea aflată în exces sau deteriorată. *Meșteșugul* pare să fie favorabil curentului inițiat de Leonhart Fuchs (în text *Fuxiu*) care dorea să combată hegemonia arabă din medicină prin readucerea în actualitate a autorilor antici Dioscoride (menționat, în text, în partea de istoria medicinii), Hipocrat și Galen. Michael Ettmüller (1644–1683) (în text *Etmuleros*) este citat de șapte ori mai ales în legătură cu remedii. El face parte, în logica acestui tratat, din *doctorii himicești*, probabil farmaciștii de mai târziu. Cu totul remarcabil este faptul că multe rețete farmaceutice scrise în formulă prescurtată în latină se regăsesc în *Meșteșug*. Am putut să le verificăm acuratețea

care pare să trimită la o familiaritate a autorului român sau, așa cum presupune editoarea Lia Brad Chisacof, balcanic cu domeniul farmaciei.

Lucrarea nu e tributară totuși medicinei noi, de vreme ce împărtășește din plin teoria celor patru umori, vorbește prea puțin de circulația sângelui (unul dintre pușinii termeni neacoperiți în acest text) ori de mușchi (o singură ocurență sub forma *șoricel*).

Logica compunerii acestei impresionante lucrări este, pe de-o parte, un suprem omagiu adus medicinei științifice, al cărei istoric deschide tratatul, începute în Antichitate, iar pe de alta, un fel de replică dată unei lucrări de mici dimensiuni, *Pax Corporis*, aparținând lui Francisc Pariz Papai și apărută la Cluj-Napoca, lucrare ce precede cu aproape un secol *Meșteșugul doftoriei*. Dacă acolo se sugerau anumite remedii, în *Meșteșug* numărul acestora este copleșitor, se folosesc resurse multiple adaptate celor mai diverse condiții geografice ori sociale.

Patocenoza ce reiese din *Meșteșug* (așadar aceea a ținuturilor noastre în secolul al XVIII-lea) pare să fi fost foarte diversă pe un fond de sifilis (în textul *Meșteșugului*, *frinție* sau *sfrinție*). Pesta (în textul acesta numită *ciumă* și menționată de aproape o sută de ori) a cedat locul variolei (în acest text numită fie *vărsat*, fie *bubat*) endemo-epidemică cu accese la intervale de aproximativ cincisprezece ani. Prezent, cancerul (numit *carchin* și trecut printre afecțiunile externe) pare prea puțin ocurent. Dizenteria (*disenterie*), amintită în text de cinci ori, era prezentă, dar foarte răspândită pare să fi fost ftizia (numită *oftică* sau *ohtică*), menționată de treizeci de ori.

Am conchide invitând, desigur, la un studiu de proporții mult mai mari asupra conținutului științific specific al acestui prim tratat românesc de medicină a cărei apariție la Editura Academiei Române e mai mult decât oportună și nu poate fi lăudată îndeajuns. Fiind o importantă realizare de filologie și nu numai, el va servi atât ca sursă pentru istoria medicinei românești, cât și ca un prețios reper pentru evoluția farmacologiei și a școlii medicale românești în ansamblu.

Acad. Victor Voicu